

MAGAZINE MAATWERK

ERVARINGEN UIT DE PILOT
RECHT OP MAATWERK 2017-2018

www.vo-raad.nl / Januari 2019

"IN HET BEGIN DACHT IK
WEL: HOE MOET DAT DAN
ALLEMAAL?"

"EIGENLIJK ZIJN ALLE
ORGANISATORISCHE
HOBBELS DIE JE
TEGENKOMT WEL OP TE
LOSSEN"

Inhoud

VOORWOORD	3
LEERLINGEN EIGENAAR LATEN ZIJN VAN HUN EIGEN LEERPROCES	4
"ALS JE MEER OF SNELLER WILT, DAN KAN DAT"	5
PILOTSCHOLEN	6
OW JA, DAAROM!	8
"HET REFERENTIEKADER VAN OUDERS IS VERDWENEN"	9
PILOTSCHOLEN	10
"HET DOET TESSA GOED DAT ZE WAT EXTRA UITDAGING KRIJGT"	12
PILOTSCHOLEN	14
MAATWERK IN TOEZICHT	15
PILOTSCHOLEN	16
"DIT TIJ IS NIET MEER TE KEREN"	18
PILOTSCHOLEN	20
KUNNEN ZE NIET GEWOON WAT ANDERS GAAN DOEN?	22
"JE WORDT GEDWONGEN OM KRITISCH NAAR DE LESSTOF EN NAAR JE LESSEN TE KIJKEN"	23
MAATWERK VRAAGT OM BETERE SAMENWERKING	25
PILOTSCHOLEN	26
"MAATWERK BRENGT DENKWERK MET ZICH MEE"	28
INSPECTIEMAATWERK	30
EEN GROEIGERICHTE MINDSET OM MAATWERK TE ORGANISEREN	31
PILOTSCHOLEN	32
"JE MOET NIET ALLES WILLEN REGELEN"	34
PILOTSCHOLEN	36
BELEIDSWIJS	38
PILOTSCHOLEN	39

DE SLOTCONFERENTIE...

Op 29 november 2018 vindt in Paushuize in Utrecht de slotbijeenkomst van de pilot 'Recht op Maatwerk' plaats. Ruim 50 vertegenwoordigers van de 30 scholen die aan de pilot hebben deelgenomen kijken terug op wat die heeft opgeleverd en zijn unaniem in hun slotconclusie: dit moet een vervolg krijgen.

.....
 Bekijk het verslag van slotconferentie pilot Recht op Maatwerk 2017-2018 op pagina 18

“Het is positief dat scholen zelf bepalen op welke manier ze met maatwerk aan de slag gaan. Ook dat is maatwerk.”

Wat is er veel gebeurd sinds het voorjaar van 2015, toen de VO-raad het idee van een ‘diploma op maat’ lanceerde! Inmiddels is het thema ‘Maatwerk’ in vrijwel alle scholen onderwerp van gesprek en steeds meer scholen maken er daadwerkelijk werk van. Dat is met name te danken aan de pilot ‘Recht op Maatwerk’, waarin dertig scholen de afgelopen jaren met maatwerk aan de slag zijn gegaan.

Scholen doen dat verschillend, op kleine of grotere schaal, aanbod- of vraaggericht. Waar de ene school alles op z'n kop zet, kiest de andere school ervoor om maatwerk in kleine stapjes in te voeren en bijvoorbeeld te starten met extra vakken of een deel keuzewerktijd. Die diversiteit is een kracht van ons onderwijs. Het is positief dat scholen zelf bepalen op welke manier ze met maatwerk aan de slag gaan. Ook dat is maatwerk.

Zo werken scholen ieder op eigen wijze toe naar eigentijds onderwijs, ofwel onderwijs dat recht doet aan verschillen tussen leerlingen en waarbij elke leerling wordt uitgedaagd om een zo goed mogelijk leerresultaat te bereiken. Want dat is het toekomstbeeld: dat elke leerling zijn eigen talenten optimaal ontplooit en ontwikkelt, op zijn eigen niveau en in zijn eigen tempo.

Dat we al een heel eind op weg zijn, blijkt uit dit magazine dat een mooi beeld geeft van de opbrengsten van de pilot ‘Recht op Maatwerk’. Betrokkenen vertellen hoe leerlingen versnellen, verdiepen, vakken op een hoger niveau volgen, individuele leerroutes doorlopen en hoe de school dat organiseert.

Ook maken de ervaring van de pilotscholen duidelijk dat er nog het één en ander moet gebeuren om maatwerk verregaand in te voeren. Zo vraagt het nogal wat van docenten, zit de regelgeving nog wel eens dwars en is de overgang naar het vervolgonderwijs een aandachtspunt. Daarom is het mooi dat de pilot een vervolg zal krijgen. Om de knelpunten aan te pakken wil de VO-raad de voortgang koppelen aan twee agendapunten: de aankomende implementatie van de curriculumherziening en een andere vorm van examinering. Zo hopen we dat leerlingen straks niet alleen onderwijs, maar ook een diploma op maat krijgen.

Paul Rosenmüller
Voorzitter VO-raad

LEERLINGEN EIGENAAR LATEN ZIJN VAN HUN EIGEN LEERPROCES

Elke dag stellen we ons meermalen de vraag wat goed is voor onze leerlingen en daarbij proberen we ons te verplaatsen in het leven van de leerling. En dat terwijl we dagelijks direct of indirect met honderden leerlingen in contact staan. Waarom vragen we het niet gewoon eens aan de leerling zelf? Mijn ervaring is dat leerlingen heel goed weten wat ze nodig hebben en hoe ze dit kunnen vinden.

Op mijn vraag aan de leerlingen van mijn leerlingenraad wie van hen echt alle lessen van alle vakken nodig heeft om tot goede resultaten te komen, gaf 80% aan zeker niet alle lessen voor alle vakken nodig te hebben. Enkele leerlingen gaven zelfs voorzichtig toe dat ze voor sommige vakken eigenlijk helemaal geen lessen nodig hebben.

Dat was voor mijn school het startpunt om nu eens echt met maatwerk aan de slag te gaan. En zo geschiedde: leerlingen volgen vakken op een hoger niveau, sluiten vakken eerder af, volgen extra vakken en zijn steeds vaker elders om buitenschools te leren.

Dit vraagt van de leerlingen niet alleen een behoorlijke portie verantwoordelijkheid, maar ook dat ze verantwoording afleggen aan de docent en dat ze de nodige zelfdiscipline opbrengen. Ik vind het geweldig om te zien hoe goed de meeste leerlingen dat als vanzelf oppakken en ook heel normaal vinden. En leerlingen die dit lastig vinden kunnen het leren, als

ze het echt willen. Wat is er mooier dan een dagelijks rooster, waarbij leerlingen elk uur zelf kunnen kiezen wat ze gaan doen? Ga ik voor een les natuurkunde waarvan ik de stof lastig vind? Stap ik vandaag op de fiets naar Artis om aan mijn praktische opdracht voor biologie te werken of kies ik ervoor om samen met medeleerlingen de groepsopdracht maatschappijleer af te ronden?

Helaas is dit nog niet gerealiseerd, maar dat is een kwestie van tijd. Het vraagt van ons dat wij het lef moeten hebben om de leerling los te laten, om erop te vertrouwen dat de leerling het echt kan. Het vraagt ook van ons dat we met leerlingen het goede gesprek aangaan, stevig doorvragen en hen nieuwe perspectieven bieden. Maar bovenal vraagt het van ons dat wij inzien dat de wereld van morgen mensen nodig heeft met deels andere competenties en vaardigheden, mensen die weten hoe de wereld in elkaar zit en die onbevreesd hun toekomst tegemoet gaan.

Als we willen dat onze leerlingen zich niet alleen staande kunnen houden in de telkens veranderende samenleving, maar dat zij ook in staat zijn om aan deze samenleving richting en sturing te geven, dan moeten wij onze leerlingen het vertrouwen en de ruimte geven om hun eigen leerproces vorm te geven. We moeten durven loslaten, hoe moeilijk dat soms ook is. Door leerlingen goed te coachen, te prikkelen en te inspireren, maar bovenal serieus te nemen, ontwikkelen zij zich tot jongvolwassenen, die onze wereld straks een beetje mooier kleuren.

Jan Paul Beekman

Rector Spinoza Lyceum en Spinoza20first

“Ik heb nu een beter beeld van wat filosofie inhoudt.”

“ALS JE MEER OF SNELLER WILT, DAN KAN DAT”

Sem Eilander zit in 5 vwo op het Greijdanus College in Hardenberg. Toen hij hoorde dat er dit schooljaar een aanbod was om extra vakken te volgen koos hij voor filosofie. “Ik vind het mooi dat we die keuze krijgen. Het is belangrijk dat je ook wat anders kunt doen dan de normale lessen volgen. Alleen als je dat wilt, want je bepaalt zelf of je iets extra doet.”

“Het is dit schooljaar voor het eerst dat je op onze afdeling kunt kiezen voor verdiepende vakken, dus het is ook voor mij nieuw. We konden de eerste periode kiezen uit filosofie, turnen en klimaatverandering. Ik heb voor filosofie gekozen. Toen ik erover hoorde, heb ik er thuis met mijn ouders over gepraat. Die vonden het wel een goed idee. Ik stond er goed voor, dus er was eigenlijk geen belemmering.”

FILOSOFEREN

“Er waren vijf jongens die voor filosofie hadden gekozen, allemaal vwo’ers. Havoleerlingen kunnen ook meedoen, maar er was niemand van de havo die voor filosofie had gekozen. We hebben gedurende één periode één uur in de week les gehad in filosofie. Verder kostte het bijna geen tijd, want je hebt geen toetsen en we kregen alleen een paar keer een kleine opdracht mee als huiswerk. Ik heb in totaal zes lessen gehad.

Ik heb voor filosofie gekozen, omdat ik er benieuwd naar was. De term ‘filosofie’ ken je wel, maar wat het precies inhoudt weet je eigenlijk niet. Ik was ook nieuwsgierig naar

wat je in zo’n les gaat doen, en ik had er de tijd voor. Dus ik dacht: waarom zou ik het *niet* doen? Ik vond het heel leuk en leerzaam. We hebben geleerd wie de grote filosofen zijn, wat hun opvattingen waren en welke verschillende stromingen er zijn. Maar ook hebben we les gehad in hoe je moet filosoferen, dus we hebben gepraat en gediscussieerd over allerlei onderwerpen. Ik heb nu wel een beter beeld van wat filosofie inhoudt. Maar het is niet zo dat ik nu filosofie of zoiets dergelijks wil gaan studeren, want ik wil de economische kant op. Ik weet nog niet precies welke studie en waar, maar ik ga na het vwo in ieder geval een economische studie doen.”

GERICHT OP VERNIEUWING

“In de laatste les hebben we met elkaar besproken of we verder wilden gaan met filosofie. Dat wilden we wel, maar liever in een latere periode. Ik doe in deze periode niks extra’s, want ik vond het aanbod minder interessant en het sloot roostertechnisch niet zo goed aan bij mijn vakken. Misschien dat ik de volgende periode wel weer iets extra’s ga doen. Er is namelijk elke periode weer een ander aanbod.

Naast verdiepende en ondersteunende vakken kun je bij ons op school ook andere vormen van maatwerk doen. Ik doe zelf de reguliere route, maar als je bijvoorbeeld heel goed bent in een vak, dan kun je voor dat vak in vwo 5 al examen doen. Onze school is gericht op vernieuwing. Het streven is dat je als leerling meer te zeggen krijgt over je lessen en je rooster. Als je akkoord bent met het gewone aanbod: dikke prima, dan hou je dat gewoon zo. Maar als je meer of sneller wilt, dan kan dat. Ik vind dat heel goed.”

METIS MONTESSORI LYCEUM AMSTERDAM

“We zijn het maatwerk volop aan het uitbouwen en er is meer ruimte voor verschillen. De pilot heeft ons daarbij handvaten gegeven en inspiratie. We zijn goed op weg!”

Aantal leerlingen pilot: 30 **Afdelingen pilot:** Onderbouw en bovenbouw havo vwo **Maatwerkvormen:** Vijfjarig vwo • Special class leerlingen • Excellentie projecten bij verschillende vakken • Coachen (hele bovenbouw) • Vervroegd/gespreid examens

Contactpersoon: Ineke Bosman, docent Nederlands, i.bosman@msa.nl

Rembrandt College
Veenendaal

REMBRANDT COLLEGE VEENENDAAL

“Er is nu een basis gelegd om leerlingen vanaf de tweede klas de mogelijkheid te geven om op hun eigen niveau keuzes te maken. Maatwerk heeft dankzij de pilot nog meer draagvlak gekregen.”

Aantal leerlingen pilot: 2017-18 ong. 80 in wisselende aanmeldingen. Momenteel 78 leerlingen **Afdelingen pilot:** De hele school (tl-havo-vwo) klas 1 t/m 6 **Maatwerkvormen:** Alles wat een leerling vraagt wordt in overweging genomen

Contactpersoon: Ingrid Wagenvoort - De Wit, teamleider M&M, lo en leefstijl en projectleider ‘Recht op Maatwerk’, rechttopmaatwerk@rembrandt-college.nl

RHEDENS ROOZENDAAL

“We stellen elkaar nu kritische vragen en denken met andere scholen mee. We hebben de grote stap gezet om voor het hele tweede leerjaar maatwerk te bieden naast individuele trajecten!”

Aantal leerlingen pilot: Alle leerlingen van het tweede leerjaar; 108 en 5 leerlingen

Afdelingen pilot: Havo/vwo **Maatwerkvormen:** Deelname aan CE in het voorexamenjaar • Op een hoger niveau examens afleggen dan rest van PTA-programma • Leerlingen volgen een extra vak in minder uren dan die daarvoor staan en leggen CE af in extra vak • (Hoogbegaafde) leerlingen kunnen een excellentieprogramma volgen op de universiteit • Tweede klas leerlingen kiezen een derde deel van hun lessen zelf vierwekelijks

Contactpersoon: Clemy Oomens, locatiedirecteur, oomensc@hetrhedens.nl

SCHOLENGEMEENSCHAP CANISIUS ALMELO

“We waren een procedureschool en dat is nu aan het veranderen. We gaan niet meteen zeggen: je moet voor versnellen of verhogen minimaal een 6,8 hebben en je hebt maar een 6.4. Maar we gaan eerst kijken naar wat een leerling wil en waarom.”

Aantal leerlingen pilot: Ruim 5 verhogers bb havo en ongeveer 10 versnellers in zowel bb havo als bb vwo **Afdelingen pilot:** Bovenbouw havo en vwo **Maatwerkvormen:** Versnellen en verhogen als nieuwe mogelijkheden • Extra vak en plusactiviteiten als maatwerkmogelijkheid waren er al

Contactpersoon: Raymond Krijnsen, teamleider vwo, Sg Canisius Almelo, r.krijnsen@canisius.nl

OW JA, DAAARÓM!

Vrijdag 15:52, lokaal 20:

Waarom deed ik mijzelf dit ook alweer aan? Die extra uitleg voor de leerlingen die welvaartsverlies nog niet door hadden kan ik wel geven op het moment dat de versnellers met die examenopgave bezig zijn. Ow, maar ik moet ook niet vergeten dat Kevin zijn toets op een hoger niveau nog bij de administratie komt te liggen en dat Layla er dinsdag niet is in verband met de schoolmusical.

Pff, dat maatwerk is niet makkelijk zeg. Het is dan ook iets dat we als OCW niet licht moeten opvatten en vooral niet moeten vergeten om te waarderen. Het leveren van maatwerk creëert namelijk vaak een extra druk op de schoolorganisatie en op de werklust van docenten en schoolleiders. Wat een helden zijn het dan ook eigenlijk, deze dertig pilotscholen.

Maken we dat wel voldoende zichtbaar? Vertellen we dat wel vaak genoeg eigenlijk? Hoe kunnen we ze nog meer belonen? Waar lopen ze tegenaan? Kunnen we nog wat belemmeringen wegnemen? Of moeten we de

regels nog beter toelichten? Ow, ik moet prijselasticiteit óók nog beter toelichten aan de versnellers. Dat prop ik er dinsdag nog wel even in.

Wat een ambitie is dat eigenlijk zeg. ‘Zinvol en eigentijds onderwijs op maat’. ‘Recht op Maatwerk’. We zeggen het wel even makkelijk als OCW en VO-raad, maar daar komt nog wel even wat bij kijken. Maar wat tof als dit dan toch lukt. We zouden nog veel meer van elkaar kunnen leren zo. Misschien moeten we...

‘Hey Jorrit, hoe kan het dat Abel nu nog actief meedoet in de les? Of überhaupt iets doet!? Hij is bij mij niet vooruit te branden!’

Ow ja. Daarom deden wij dit onszelf aan...

Met vriendelijke groet, veel dank en nog meer respect,

Jorrit Blaas

Senior beleidsmedewerker ministerie van OCW /
Leraar economie Hyperion

“HET REFERENTIE- KADER VAN OUDERS IS VERDWENEN”

“Goh, ik zou wel weer op de middelbare school willen zitten...”, hoor ik een ouder verzuchten tijdens een rondleiding door de school. Reizen, excursies, debatclubs, een schoolband, toneel en een technische ontwerpclub: en nu krijgen leerlingen ook nog de kans om vakken op een hoger niveau te volgen en vakken eerder af te ronden. Voor het eerst zijn er in 2018 maatwerkdiploma’s. Het lijkt alsof de schotten in ons onderwijs, waar iedereen zo aan gewend was, worden losgelaten. Een havodiploma met vakken op vwo-niveau? Dat kan dus tegenwoordig. Nou vinden ouders dat geen enkel probleem. Natuurlijk is het leuk als je kind een niveau hoger presteert. Toch?

Maar ook het organiseren van het leren verandert en dát is soms nog wel een dingetje. Om maatwerk bij ons op school beter mogelijk te maken, werken leerlingen aan hun eigen doelen. Dat kan in hun eigen tempo en op hun eigen niveau. Om dit goed te begeleiden worden de leerlingen wekelijks gecoacht en schrijft de leerling reflectieverslagen. Wat een andere wereld. Waar zijn de 30 leerlingen die op elk moment hetzelfde doen? De leerlingen die allemaal som 1 tot en met 25 van paragraaf 4.1 maken? Waar zijn de toetsen gebleven, laat staan de toetsweken?

Het is een wereld geworden van formatief toetsen, gesprekken en reflecties. Het referentiekader van ouders, van hun eigen onderwijs-werkelijkheid in het verleden, is verdwenen. Dan moet je als ouder vertrouwen hebben. En dat komt dan precies op het moment dat het

grote loslaten gaat beginnen: je kind gaat naar het voortgezet onderwijs en begint ook nog eens met puberen. Daarnaast is de wereld steeds digitaler geworden, met extra controlesystemen. Absenties en resultaten kunnen op elk moment worden geraadpleegd. Als je niet uitkijkt, kom je als ouder zo in een spagaat te zitten.

Een leerling vertelde me vorig jaar: “Het is heel anders dan hoe mijn ouders vroeger les hebben gehad. Ze maken zich soms wel zorgen of ik het wel red en of ik niet te veel schoolwerk heb. Maar dan laat ik ze op mijn laptop zien wat ik die week af moet hebben en hoe ver ik ben. Gelukkig zijn ze dan altijd wel gerustgesteld.”

Natuurlijk moet de school aan ouders uitleggen hoe het er tegenwoordig op school aan toe gaat. Wij beginnen daar al mee vóór de leerlingen in de brugklas starten. In dit

kennismakingsgesprek, waarin leerling, ouders én school bij elkaar aan tafel zitten, wordt het systeem uitgelegd, het advies van de basisschool besproken en worden de langetermijndoelen vastgelegd. In de loop van het schooljaar zijn er nog minstens twee van dit soort gesprekken. Verder krijgen ouders op informatieavonden uitleg van de coaches, onder meer over de digitale systemen, en worden zij uitgenodigd om reacties te schrijven op de coach- en reflectieverslagen van hun zoon of dochter.

Maar wat het allerbelangrijkste blijft, in welke tijd en in welke onderwijsvorm dan ook: kijk hoe je kind er bijzit, heb aandacht en ondersteun je kind als het nodig is. Groeien doet je kind vanzelf!

Jeroen van Grunsven
Rector Picasso Lyceum

BEATRIX COLLEGE TILBURG

“Wat heel duidelijk is geworden: maatwerk motiveert. Over vijf jaar willen we dat alle leerlingen een diploma op maat kunnen halen.”

Aantal leerlingen pilot: 10 leerlingen **Afdelingen pilot:** Vmbo-tl, havo en atheneum **Maatwerkvormen:** Versnelde trajecten gestart • Leerdoelen 3 leerjaren in 2 leerjaren • In voor examenklas versneld examen doen • Start in leerjaar 2 (tl), 3 (havo) en 4 (atheneum) • Vakken, Ne tl en h, En tl en h, Fa tl en h, Du h, na h en a, ec a) • Begeleiding in de klas • Extra coaching gesprekken • Doel om dit jaar te starten met ‘verdiepen’ dus op een hoger niveau examen te doen • Kans om de vrij gekomen tijd ‘anders’ in te richten, leerling is hier leidend in

Contactpersoon: Bart Tijhof, projectleider pilot ‘Recht op Maatwerk’, Btijhof@beatrixcollege.nl

MARTINUS COLLEGE GROOTEBROEK

“De pilot heeft ons veel reuring en beweging opgeleverd. De trein is in Nederland niet meer te stoppen. Het kan zich alleen nog maar verder gaan uitbreiden.”

Aantal leerlingen pilot: 115 leerlingen **Afdelingen pilot:** Vmbo-basis, vmbo-kader, vmbo-tl, havo, vwo **Maatwerkvormen:** Verbreden (extra vak) • Versnellen • Hoger niveau

Contactpersoon: Hennie Essink, teamleider mavo en vmbo-avo bovenbouw, examensecretaris, hessink@martinuscollege.nl

SCHOLENGEMEENSCHAP DE DIJK MEDEMBLIK

“We hebben nu zeven kaderleerlingen die vakken op een hoger niveau doen, ik kan ze niet garanderen dat het ze iets op gaat leveren qua instromen op een hoger niveau op het mbo, maar ze zeggen alle zeven: hoeft niet, ik doe dit voor mezélf!”

Aantal leerlingen pilot: Afgelopen schooljaar 3 leerlingen, dit schooljaar doen er 7 leerlingen mee

Afdelingen pilot: Vmbo basis-kader en theoretisch

Maatwerkvormen: Vak(ken) volgen en examens doen op een hoger niveau • Na behalen van kaderdiploma versneld 2 vakken op T volgen voor de zomervakantie en na de zomervakantie instromen in 4 T • 7e en 8e vak opnemen in vakkenpakket vmbo T

Contactpersoon: Annemieke Puister, kernteamleider vmbo, a.puister@atlascollege.nl

REGIUS COLLEGE SCHAGEN

“Grote winst bij ons: de secties, die steeds heel afwachtend waren, zijn door deze pilot enthousiast geworden door leerlingen die zelf aangeven dat ze sneller willen, dat ze meer willen.”

Aantal leerlingen pilot: 30 leerlingen **Afdelingen pilot:** T1, havo en vwo **Maatwerkvormen:** Flexibel rooster • Individueel PTA • Coaching

Contactpersoon: Simon Menting, teamleider havo bovenbouw, mtg@regiuscollege.nl

“In het begin dacht ik wel: hoe moet dat dan allemaal?”

“HET DOET TESSA GOED DAT ZE WAT EXTRA UITDAGING KRIJGT”

Tessa zit op het Beatrix College in Tilburg. Ze zit in het derde jaar vmbo-tl, maar voor het vak Nederlands doet zij aan het einde van dit schooljaar al eindexamen. Wat vinden haar ouders daarvan? En hoe worden zij hierbij betrokken? Mandy Brants, de moeder van Tessa, vertelt erover. “Tessa zit tegen het havoniveau aan, maar heeft ervoor gekozen om voor vmbo-tl te gaan. Het is heel mooi dat ze nu extra wordt uitgedaagd door het vak Nederlands eerder af te ronden.”

“Mijn dochter Tessa zit in het derde jaar van 5M. Dat is een speciale afdeling binnen de school waar leerlingen van verschillende niveaus - tl, havo en vwo - de eerste drie jaar bij elkaar zitten en op een andere manier leren. Het 5M-onderwijs werkt sterk probleemgestuurd, en naast kennisverwerving, is het onderwijs sterk gericht op het ontwikkelen van competenties zoals plannen, presenteren en samenwerken. De kinderen werken veel zelfstandig en bepalen in grote mate zelf wanneer ze wat leren. Het onderwijsconcept van 5M lijkt een beetje op het concept van De Nieuwste School, maar bij 5M gaan de leerlingen na drie jaar naar de reguliere afdelingen om zich voor te bereiden op het examen.”

VERSNELLEN

“We dachten dat 5M goed bij Tessa zou aansluiten, omdat het een heel nieuwsgierig kind is, dat graag wil leren. Maar het was ook wel een spannende keuze, omdat Tessa behoorlijk chaotisch is; ze is een vlinder, die van het een naar het ander fladdert. We verwachtten dan ook dat het 5M-systeem, en met name het zelf plannen van het schoolwerk, voor haar ook best pittig zou zijn. Daarom hebben we haar aangeraden om voor tl te kiezen. Ze kan het havoniveau waarschijnlijk wel aan, maar wij zagen het risico dat ze zichzelf dan zou overvragen en dat ze de lol in het leren zou verliezen. Ze doet dus vmbo-tl en dat gaat hartstikke goed.

Zó goed, dat we op een gegeven moment door de coach van Tessa werden uitgenodigd voor een gesprek, waarin hij voorstelde om Tessa het vak Nederlands versneld te laten doorlopen, zodat ze daar aan het eind van klas 3 al eindexamen in kan doen. Hij had dat eerst met Tessa besproken en zij stond er wel voor open, voelde zich ook enigszins geveild dat dat aan haar werd gevraagd, als enige van haar groep. Wij vonden het een uitstekend voorstel, want Tessa is goed in Nederlands en het leek ons een mooie uitdaging voor haar.”

VRIJGEKOMEN TIJD

“Het betekent wel dat Tessa dit jaar voor het vak Nederlands harder moet werken. Ze moet zich de noodzakelijke examenstof eigen maken en ze moet meer opdrachten en toetsen doen. In het begin dacht ik wel: hoe moet dat dan allemaal? Maar Tessa was relaxed en zag het helemaal zitten. Ze wordt hierbij begeleid door haar leraar Nederlands. Ik heb de indruk dat het prima gaat en dat Tessa goed weet wat ze allemaal moet doen. Vorig jaar heeft ze de leerstof van het derde jaar afgesloten en nu is ze dus druk met de examenstof.

Ik hoor niets van Tessa's coach, en daar maak ik uit op dat het goed gaat. Als er zorgen zouden zijn, dan zou er wel contact worden opgenomen. Wel heb ik laatst, toen ik voor iets anders op school was, de vraag gesteld of er al is nagedacht over volgend jaar. Want dan heeft Tessa dus een vak minder. Ik vind het belangrijk dat die tijd zinvol wordt ingevuld. De coach gaat daarover binnenkort allereerst met Tessa praten: wat wil ze zelf? Ik heb ook al aan Tessa gevraagd of ze daar ideeën over heeft, maar ze weet het nog niet. Het ligt voor de hand om te denken aan een extra vak, maar er zijn meer mogelijkheden. Deze school is er goed in om out of the box te denken. Ik heb er alle vertrouwen in dat ze ervoor zullen zorgen dat Tessa die extra tijd volgend schooljaar zinvol zal besteden.”

TALENTEN ONTWIKKELEN

“Dit is nu een pilot die alleen betrekking heeft op het vak Nederlands, maar ik hoop en denk dat de school dit verder gaat ontwikkelen. Dat er meer vakken komen die leerlingen versneld kunnen doorlopen. Maar ook dat ze vakken op een hoger niveau kunnen volgen en afsluiten of bijvoorbeeld de mavo in drie jaar kunnen doen. Ik begrijp dat het voor scholen en leraren niet gemakkelijk is om dat allemaal te organiseren, maar ik vind het heel belangrijk. Want het is zo jammer dat kinderen in het huidige onderwijssysteem over de hele breedte vastzitten aan hetzelfde niveau alsof ze overall even goed in zijn. Veel kinderen hebben een talent voor bepaalde vakken, en het is heel jammer als ze op school niet de kans krijgen om dat talent optimaal te ontwikkelen. Ik zie ook aan Tessa dat het haar goed doet dat ze wat extra uitdaging krijgt. Ik vind het echt een goede ontwikkeling dat er steeds meer onderwijs op maat wordt gegeven, en ik hoop dan ook dat het de komende jaren wordt doorontwikkeld.”

KENNEMER COLLEGE HEEMSKERK

“Docenten en mentoren tonen zich graag bereid om mee te denken en mee te werken aan maatwerk. De motivatie van de leerlingen en dus ook vaak de resultaten zijn daarin overtuigend.”

Aantal leerlingen pilot: Ca. 100, maar de overgrote meerderheid volgde al een maatwerktraject voor de pilot

Afdelingen pilot: Havo en vwo bovenbouw

Maatwerkvormen: Gespreid

examen • Schoolexamenprogramma's op maat • Maatwerkprogramma v.w.b. lessen en toetsen (bijv. bij ziekte) • Maatwerkprogramma voor doublanten in havo 2 en havo 3 • Versterkt Engels • Maatwerkprogramma's voor afstromers (bijv. overstappers naar mbo) • Maatwerkprogramma's voor opstomers • En natuurlijk de maatwerkdiploma's

Contactpersoon: Marco Bakker, teamleider havo bovenbouw, m.bakker@kennemercollege.nl

MAATWERK IN TOEZICHT

Scholen voor voortgezet onderwijs hebben aangegeven dat zij graag duidelijker aan de Inspectie van het Onderwijs (hierna: inspectie) willen laten zien welke mooie maatwerkactiviteiten er binnen de school worden uitgevoerd, zodat dit vervolgens meetelt in de waardering. Deze tekst laat zien hoe maatwerk momenteel een plek krijgt in het toezicht en wat de school kan doen om het maatwerk zichtbaarder te maken.

HOE IS MAATWERK ZICHTBAAR VOOR DE INSPECTIE?

De manier waarop de inspectie toezicht houdt op scholen en besturen wordt beschreven in het Onderzoekskader. In de analyses voorafgaand aan een inspectiebezoek wordt maatwerk onder andere zichtbaar via het schoolplan. Daarnaast heeft de inspecteur informatie over bijvoorbeeld het afsluiten van vakken op een hoger niveau. De inspectie heeft géén informatie – van DUO – over hoeveel leerlingen momenteel versnellen, verdiepen of verbreden. In het onderzoekskader dat de inspectie bij een schoolbezoek gebruikt, krijgt maatwerk expliciet een plek binnen de *deugdelijkheidseisen* (DE) of *eigen aspecten van kwaliteit* (EAK).

WAAR KOMT MAATWERK TERUG IN HET WAARDERINGSKADER?

OP1 ONDERWIJSAANBOD

- DE: Aansluiten onderwijsaanbod op niveau leerling met mogelijkheid tot verbreding en verdieping.
- EAK: Talentontwikkeling en toekomstgericht onderwijsaanbod.

OP2 ZICHT OP ONTWIKKELING EN BEGELEIDING

- DE: Maatwerk leveren bij onderwijsachterstanden.

OP3 DIDACTISCH HANDELEN

- DE: Afstemming instructie, begeleiding, opdrachten en onderwijstijd op behoeftes leerling(en).

OP4 EXTRA ONDERSTEUNING

- DE: Passend onderwijsaanbod.

OP5 ONDERWIJSTIJD

- EAK: Afspraken over maatwerk.

OR1 ONDERWIJSRESULTATEN

- EAK: Eigen ambities op basis maatwerk in resultaten (examen en doorstroom).

- In de analyses voorafgaand aan een startgesprek en een inspectiebezoek wordt het schoolplan uitgebreid doorgenomen. Sommige scholen hebben hierin een specifiek deel over het maatwerkbeleid.
- Voor inspecteurs zijn de leerlingen vaak de belangrijkste ambassadeurs van het maatwerk. Wanneer leerlingen veel merken van het maatwerk op school, zal dit ook in het gesprek dat zij hebben met inspecteurs zichtbaarder worden.
- In het verificatieonderzoek heeft de school de mogelijkheid om een presentatie te verzorgen waarin zij ook de aandacht kunnen vestigen op hun visie, ambitie, doelen en resultaten op het gebied van maatwerk.
- Via www.scholenopdekaart.nl hebben scholen de mogelijkheid om het maatwerkbeleid te presenteren. Ze kunnen unieke informatie aanleveren, of extra toelichtingen geven op gegevens over het welbevinden van ouders/leerlingen of de onderwijsresultaten.

WAT KUNT U ALS SCHOOL DOEN OM MAATWERK ZICHTBAARDER TE MAKEN?

In meerdere stadia van het toezicht is er de mogelijkheid om als school extra nadruk te leggen op maatwerk in brede zin.

WAAR KUNT U MEER INFORMATIE VINDEN?

Op de **website van de inspectie** is meer informatie te vinden over het onderzoekskader en maatwerk in het onderwijsresultatenmodel. Voor vragen over specifieke wet- en regelgeving kunt u het beste terecht bij het **informatieloket van DUO**.

HYPERION LYCEUM AMSTERDAM

“Eigenlijk deden we alles al. Maar we hebben er in de pilot niet voor spek en bonen bijgezet, want je leert van andere scholen. Hoe je alles administratief geborgd krijgt, bijvoorbeeld.”

Aantal leerlingen pilot: Vervroegde examens: 2016-2017: 30 leerlingen • 2017-2018: 18 leerlingen • 2018-2019: 24 leerlingen. Andere deelname extra verrijking 2016-2017: 135 leerlingen • 2017-2018: 111 leerlingen • 2018-2019: nog niet bekend **Afdelingen pilot:** We hebben alleen A+ en gymnasium, dus met deze afdelingen **Maatwerkvormen:** Vervroegde examens • Verrijkingscursussen • Verdiepingsprojecten • Extra vakken

Contactpersoon: Rosanne Kofman, r.kofman@hyperionlyceum.nl

GREIJDANUS HARDENBERG

“Als je leerlingen de kans geeft om iets anders te doen waardoor ze invloed krijgen op hun eigen rooster, dan is dat voor een deel van hen erg aantrekkelijk. Maar niet voor iedereen: ook dat is maatwerk.”

Aantal leerlingen pilot: 90 leerlingen **Afdelingen pilot:** 5 havo, 5 vwo en 6 vwo **Maatwerkvormen:** Docenten maken verdiepingslessen (filosofie, portrettekenen, literatuur lezen) • Docenten maken ondersteuningslessen (erfelijkheid bij biologie)

Contactpersoon: Henk Tempelman, adjunct directeur havo/vwo bovenbouw, h.j.tempelman@greijdanus.nl

HAAGS MONTESSORI LYCEUM

“Montessori is per definitie vraaggestuurd. Maar we wilden weten wat andere scholen doen, en hoe. Vooral in de bovenbouw zijn we minder ver met maatwerk dan we zouden willen.”

Aantal leerlingen pilot: Alle **Afdelingen pilot:** Alle **Maatwerkvormen:** Geen specifieke. Als montessorischool bieden wij traditiegetrouw al langer keuzemogelijkheden voor individuele leerroutes.

Contactpersoon: Thomas ter Hart, teamleider bovenbouw wvo, ht@hml.nl

WELLANTCOLLEGE GOUDA

“Onze visie op leren en onderwijs is door de pilot echt veranderd. Het kind is nooit standaard en gemiddeld, daar spelen we nu op in door meer maatwerk te bieden.”

Aantal leerlingen pilot: 12 leerlingen start (schooljaar 2017-2018), 25 leerlingen (schooljaar 2018-2019) van de 370 leerlingen op onze school **Afdelingen pilot:** Basis en kaderberoepsgerichte leerwegen en gemengde leerweg **Maatwerkvormen:** Leerlingen volgen één of meerdere vakken op een hoger niveau (BB- en KB-leerlingen) • Leerlingen volgen een extra vak (GL-leerlingen)

Contactpersoon: Claudia Janssen, schoolleider vmbo, c.janssen@wellant.nl

SLOTCONFERENTIE PILOT RECHT OP MAATWERK 2017-2018

“DIT TIJ IS NIET MEER TE KEREN”

Op 29 november 2018 vindt in Paushuize in Utrecht de slotbijeenkomst van de pilot ‘Recht op Maatwerk’ plaats. Ruim 50 vertegenwoordigers van de 30 scholen die aan de pilot hebben deelgenomen kijken terug op wat die heeft opgeleverd en zijn unaniem in hun slotconclusie: dit moet een vervolg krijgen.

Oud-docent Joep Stassen is de flexibele *facilitator* van de dag. Aan de hand van een startdia met vier foto's van verschillende diersoorten weet hij de zaal meteen bij de les te krijgen. “Waar lijk je het meest op na het volgen van deze pilot?”, vraagt hij en hij zorgt ervoor dat alle soorten aan bod komen: de jonge ooievaartjes (‘Onze snavels staan ook dezelfde kant op’); de twee tortelduiven (‘De pilot heeft voor veel verbinding gezorgd’); de jonge uiltjes (‘We gaan wijs de wereld in’); en de brulaapjes (‘We moeten brutaal durven zijn’).

ONDERZOEKSRESULTATEN

Marga de Weerd van onderzoeksbureau Regioplan mag een wat meer wetenschappelijk onderbouwde evaluatie van de pilot ten beste geven. Heeft de pilot geholpen? Ja, op veel scholen is er nu een duidelijke focus op maatwerk gekomen. Leerlingen vragen er nu eerder en makkelijker om; mentoren lopen er hard voor, maar bij docenten landt het concept wat langzamer. Administratief gezien is het overigens een ramp: systemen als BRON of Magister zijn totaal niet voor maatwerk toegerust. Nog een belangrijke constatering: maatwerk vraagt om loslaten. En het blijkt moeilijk te zijn voor docenten om leerlingen daadwerkelijk eigenaar van hun eigen leerproces te laten worden.

ONTWIKKELING VAN DE SCHOLEN

In de gewelven van Paushuize staan schildersezels opgesteld die plaats bieden aan grote posters waarop de deelnemende scholen hun maatwerkplannen ontvouwen. De posters maken treffend zichtbaar welke ontwikkeling de scholen de afgelopen twee jaar hebben doorgemaakt en welke opbrengsten er tot nu toe zijn. De ene helft van de scholen presenteert, de andere helft loopt langs en kan vragen stellen aan de presenterende scholen. Dit is de eerste postersessie; later op de middag volgt een tweede waarin de rollen zijn omgedraaid.

“Op veel scholen is er nu een duidelijke focus op maatwerk.”

VIER PANELLEDEN, VIER STELLINGEN

Vier panelleden gaan vervolgens onder leiding van Stassen met elkaar en de zaal in gesprek over vier stellingen. De gasten zijn Rieuwert Lekkerkerker van het LAKS, Jorrit Blaas van OCW, Anne Bergsma van de Inspectie en peerbegeleider Iedje Heere. De stellingen zijn stellig:

- **Elke leerling heeft het recht om een vak op hoger niveau te volgen**
Een pittige stelling die ook de aanleiding was van deze pilot. Tja, recht, recht... is dat nou wel het juiste woord? De zaal is daar verdeeld over, en ook de panelleden zijn genuanceerd. Lekkerkerker vindt dat het breder getrokken moet worden. Blaas voorziet veel rechtszaken, Bergsma wil het niet zo scherp aanzetten: maatwerk hoeft daardoor helemaal niet in de knel te komen. Heere valt over het woord ‘hoger’: waarom niet ‘eigen’ niveau? Dat eeuwige gelabel van ons toch ook altijd!
- **Recht op maatwerk betekent dat onderwijs-op-maat vraaggestuurd ingericht wordt**
Dat hangt maar helemaal af van de visie van de school, vindt Heere. ‘Overleggestuurd’ is een betere term. En met een beetje aanbodsturing hoeft ook niets mis te zijn, om de vraag uit te lokken bijvoorbeeld. Lekkerkerker beaamt dat je de leerling best mag uitnodigen, maar dan wel in normale bewoordingen graag, en niet in onderwijsjargon.
- **Elke maatwerklerling moet een eigen maatwerk-PTA hebben**
“We douwen ze die PTA’s door de strot, en die persoonlijke PTA’s kennen veel overlap, dubbel werk.” Uit de zaal komt dan ook een krachtig geluid: “Tegen!” Maar ja, het is een wettelijke verplichting die ook

rechtszekerheid biedt, zegt Bergsma fijntjes. En het vervolgonderwijs moet weten wat voor vlees ze in de kuip krijgen.

- **Op termijn biedt het diploma met vakken op hoger niveau meer mogelijkheden voor leerlingen in het vervolgonderwijs**

Daarover is men het wel eens, hier kan zoets als het Plusdocument goede diensten bewijzen. We moeten sowieso toe naar een gedifferentieerde uitstroom die recht doet aan talenten.

AFSLUITING

Na de tweede postersessie wordt de bijeenkomst inhoudelijk afgesloten door een vraaggesprek tussen Stassen en VO-raad voorzitter Paul Rosenmöller. Die constateert dat het thema maatwerk nu in heel Nederland leeft, er is geen school meer die er niet over spreekt. Rosenmöller is dan ook blij met het werk van de pilotgroep. Maar er is nog een lange weg te gaan. Scholen moeten hun roosters en lessen aanpassen en de overgang naar het vervolgonderwijs blijft een lastige schakel in de keten. Maar dit tij is niet meer te keren. De VO-raad wil de voortgang koppelen aan twee agendapunten: minder lestijd en meer ontwikkeltijd voor docenten; en een andere vorm van examinering.

Het slotwoord is aan Hélène van Oostrom, die namens de VO-raad de deelnemende scholen bedankt voor hun lef en energie. En ze heeft goed nieuws: de pilot krijgt inderdaad een vervolg. Alle 30 voorloperscholen worden van harte uitgenodigd om door te gaan op hun elan en als ambassadeurs van maatwerk mee te doen aan dit vervolg. Een verzoek dat uiteraard niet aan dovemansoren is gericht.

Pilot recht op maatwerk 2017-2018

ONDERWIJS OP MAAT

Johannes Fontanus College

AMBITIE

In 2018-2019 een doorbraak forceren voor het plan 'onderwijs op maat' op het vwo.

OPBRENGSTEN

Na een periode van plannieren is er meer duidelijkheid gekomen door eenduidige communicatie en kaders. Er is een databank gevormd met ideeën.

ORGANISATIE

'Onderwijs op maat' betekent, dat leerlingen de mogelijkheid krijgen om op eigen initiatief bepaalde lessen uit het reguliere programma niet te volgen. De tijd die hiermee vrijkomt, wordt gebruikt voor andere leeractiviteiten en/of talentvorming.

TIPS

Blijf zo lang mogelijk buiten het systeem. Spreek veel met leerlingen, ouders en docenten. Stel twee docenten aan die het project monitoren.

TOEKOMST

Het plan gaat nu de school verder in. Er zijn schoolbrede afspraken gemaakt. Er wordt steeds geëvalueerd en indien nodig bijgesteld.

VORAAAD
Vereniging van scholen
in het voortgezet onderwijs

Onderwijszaken

JOHANNES FONTANUS COLLEGE

“Klein beginnen binnen het bestaande roostersysteem en werken vanuit vertrouwen in de leerling is cruciaal geweest voor het succes. De leerling is eigenaar van het onderwijs op maat plan.”

Aantal leerlingen pilot: 60 **Afdelingen pilot:** Vwo
Maatwerkvormen: Eigenlijk is alles mogelijk, als het plan goed is en onderbouwd met meetbare doelen • Extra vak op een hoger niveau en versneld examen zijn mogelijk

Contactpersoon: Conny Ruitenber, afdelingsleider vwo bovenbouw, cwruitenber@jfc.nl

KUNNEN ZE NIET GEWOON WAT ANDERS GAAN DOEN?

Het was een van die veelvoorkomende gesprekjes in de personeelskamer: “Die leerlingen in mijn groep zijn eigenlijk te slim voor mijn les. Ze vervelen zich na de 2e les al want dan hebben ze alles al af, dus het 3e uur die week zitten ze volkomen ongemotiveerd in de banken. Kunnen ze niet gewoon wat anders gaan doen tijdens dat uur...?” Aldus begon bij ons op school ‘maatwerk’ voor leerlingen.

Uiteraard is het ‘iets anders laten doen’ in de praktijk minder eenvoudig dan het in eerste instantie klinkt. Maatwerk vraagt wel wat van een docent: inspelen, aanvoelen, meedenken en het aanpassen van lesinhouden. Het moet voor de leerlingen heel duidelijk zijn wat er in de les wordt gedaan en wat de docent van hen verwacht. Daarna ligt de verantwoordelijkheid bij de leerling. Een docent kan een leerling ondersteunen bij maatwerk, maar de motivatie moet bij de leerling zelf vandaan komen, en succes is afhankelijk van het zelflerend/denkend vermogen van een leerling.

De coach begeleidt de leerling in dit proces en helpt met het plannen, structuur aanbrenge en de juiste keuzes maken. Een goede organisatie, korte lijntjes tussen ouders, leerlingen, docenten en de coach zijn absoluut noodzakelijk. Alles valt of staat bij heldere communicatie. Ook een open houding van leerling naar docent en vice versa is heel belangrijk.

Gaat het dan helemaal vanzelf? De docent moet zeker zorgen dat er duidelijkheid is over de lesstof en zal af en toe een extra toets moeten maken of extra lesmateriaal gereed moeten hebben, maar hoe duidelijker de afspraken met de coach zijn en hoe meer de verantwoordelijkheid bij de leerling ligt, hoe makkelijker het wordt. Een school moet waar mogelijk en noodzakelijk hierin ook faciliteren.

Niet alle docenten zien het belang van maatwerk. Dan helpt het als de leerling zelf laat zien dat het voor hem/haar belangrijk is. Het levert de docent zeker meer gemotiveerde leerlingen op en dat is altijd mooi om te zien. Een leerling die in een beperkt aantal uren een vak moet halen, zal tijdens die uren geconcentreerd werken.

De docent moet zich flexibel kunnen opstellen wanneer er meer of minder leerlingen in de les aanwezig zijn, maar het hele curriculum veranderen is niet noodzakelijk. Mooie bijvangst is dat er meer tijd en aandacht beschikbaar is voor leerlingen die moeite hebben met het vak. En daarmee is het een win-winsituatie voor alle leerlingen en voor de docent.

Karin Wouters

Directeur onderwijs Christelijk Lyceum Veenendaal

“JE WORDT GEDWONGEN OM KRITISCH NAAR DE LESSTOF EN NAAR JE LESSEN TE KIJKEN”

In de 6 vwo-klassen van docent Engels Michelle McDonnell schoven vorig schooljaar regelmatig leerlingen uit 5 havo aan. Zij wilden voor het vak Engels eindexamen op vwo-niveau doen. Het is één van de vormen van maatwerk die het Regius College in Schagen aanbiedt. Wat vraagt dit van de docent? En welke knelpunten kom je als docent dan zoal tegen? McDonnell vertelt over haar ervaringen.

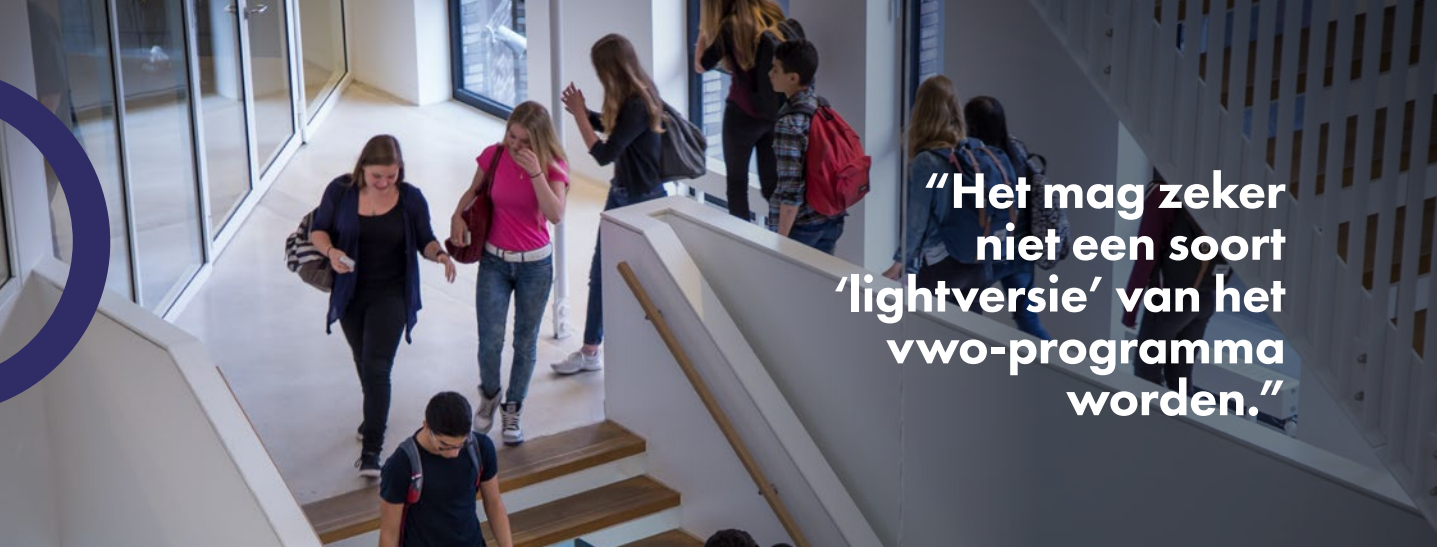
Vorig jaar konden havoleerlingen van het Regius College voor het eerst een aantal vakken op vwo-niveau afsluiten. Bij het vak Engels was daar heel wat animo voor: wel liefst twaalf havoleerlingen kozen ervoor én kwamen ervoor in aanmerking. Zij moesten namelijk wel aan een aantal eisen voldoen, vertelt McDonnell. “Deze leerlingen moesten er voor alle vakken goed voorstaan en moesten voor Engels een gemiddelde hebben van minimaal 7,5. Verder moesten zij hoger dan een 6 scoren op een luistertoets op vwo-niveau. Aan die groep hebben we gevraagd of ze ervoor voelden om het examen Engels op vwo-niveau te doen. Er waren tien leerlingen die dat wel wilden.”

CHAOTISCH

Deze leerlingen schoven allemaal ten minste één uur in de week aan bij een vwo 6-klas van McDonnell. Daarnaast werkten ze met begeleiding van McDonnell zelfstandig de leerstof door. Om roostertechnische redenen kwamen de havoleerlingen niet allemaal in dezelfde vwo 6-klas – McDonnell had er twee – en volgden ze de lessen ook niet steeds op hetzelfde uur. Er zat eigenlijk geen systeem in de deelname van deze leerlingen aan de vwo 6-lessen.

“In het begin was het daardoor best chaotisch”, vertelt McDonnell. “Er schoven op verschillende momenten af en toe havoleerlingen aan in mijn vwo 6-klassen. Ik had het natuurlijk wel ergens opgeschreven, maar ik wist, zeker in het begin, niet uit mijn hoofd wie er wanneer bij welke les bij kwam. Ik had wat dat betreft dus geen overzicht. Hierdoor was er ook weinig zicht op de aan- en afwezigheid en mogelijk verzuim van deze leerlingen.”

McDonnell loste dit op door de verantwoordelijkheid hiervoor heel expliciet bij de leerlingen neer te leggen. “Ik heb met deze leerlingen besproken dat ze er zelf voor kiezen om dit te doen, dus dat het ook hun eigen verantwoordelijkheid is dat ze de lessen volgen. Natuurlijk heb ik elke leerling begeleid, maar ik heb dus niet steeds gecontroleerd of ze aanwezig waren bij de afgesproken lessen. Gaandeweg kreeg

“Het mag zeker niet een soort ‘lightversie’ van het vwo-programma worden.”

ik natuurlijk wel meer zich op hun aan- of afwezigheid. Ook moest ik in het begin mijn best doen om ervoor te zorgen dat deze leerlingen zich in de vwo 6-groep welkom en betrokken voelden. Er komen ineens nieuwe leerlingen in zo'n groep en die zijn er maar één keer per week. Dat moet je goed uitleggen en bespreken.”

KRITISCHER EN FLEXIBELER

Ook inhoudelijk kwam er heel wat bij kijken, zo heeft McDonnell ervaren. In samenwerking met de sectie Engels ontwikkelde zij een aangepast Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA). Het aanpassen van het PTA was best een klus, maar heeft McDonnell vooral als zeer zinvol ervaren. “Je wordt gedwongen om heel goed en kritisch naar de lesstof en naar je lessen te kijken. Wat is nou echt nuttig om met deze leerlingen te behandelen? Wat is van deze taak bij de leerlingen al bekend? Wat wil ik precies van de leerling zien? Het houd je heel scherp en je gaat kritischer, maar ook flexibeler met de lesstof om. Je besluit bijvoorbeeld om onderdelen te combineren of om de leerling op een andere manier te laten zien dat hij een bepaald onderdeel van de lesstof beheerst. Ook moet je vaststellen of leerlingen vrijstellingen kunnen krijgen voor vaardigheidstoetsen. Bij dit alles is het natuurlijk essentieel dat je ervoor zorgt dat het PTA het gewicht heeft van 6 vwo. Het mag zeker niet een soort ‘lightversie’ van het vwo-programma worden. En dat is goed gelukt. Er zijn twee leerlingen tussentijds gestopt omdat ze het te zwaar vonden, en de rest is geslaagd.”

IRONISCH

Eigenlijk zijn het vooral praktische zaken, zoals het rooster en het keurslijf van het leerlingenregistratiesysteem waar McDonnell tegenaan liep. “Pas als je afwijkt van het ‘normale’, word je geconfronteerd met de beperkingen van systemen. Zo konden we eigenlijk geen persoonlijk programma van een leerling invoeren. We zijn nu aan het onderzoeken of en hoe dat systeem kan worden aangepast zodat dat wel mogelijk is.”

Een onverwacht negatief effect deed zich voor in de havo-5 klas van twee maatwerklerlingen die voor het vwo-examen

gingen, vertelt McDonnell. “Door het vertrek van twee sterke leerlingen uit deze havo-5 klas, verslechterde het leerklimaat in deze groep. Die twee leerlingen brachten altijd veel in en hadden een positieve invloed op de groep en op het leerklimaat. Andere leerlingen leerden veel van hen. Dat realiseerde ik me pas echt toen ze weg waren! Het is wel een beetje ironisch, maar als gevolg van het maatwerk was deze groep homogener geworden, terwijl leerlingen meer van elkaar leren in een heterogene groep. Ik denk dat dit effect zal verdwijnen als we wat verder zijn met maatwerk, omdat er dan veel meer leerlingen uit verschillende afdelingen en leerjaren bij elkaar zitten, en de heterogeniteit dus juist groter wordt.”

WERKBELASTING

Dat het maatwerk op het Regius zich de komende jaren verder zal ontwikkelen, staat wel vast. Niet alleen McDonnell, maar ook veel collega's zijn enthousiast. Zij zien dat het leerlingen motiveert en goed doet. Wel maken sommige collega's zich zorgen over de toenemende werkbelasting, vertelt McDonnell. “Ik denk persoonlijk dat die extra werklust wel meevalt. Nu zijn we nog volop aan het ontwikkelen en uitproberen, maar als je op een gegeven moment een duidelijke werkwijze en vaste procedures hebt, kost het natuurlijk minder tijd en energie. Ik heb trouwens mijn extra uren bijgehouden en deze twaalf, of eigenlijk tien, maatwerklerlingen hebben mij in een half jaar tijd tien uur extra gekost. Hoewel ik in de drukkere periodes soms het gevoel had dat het me best veel tijd kostte, valt dat dus ontzettend mee.”

TIPS

- Werk samen en stem af met je sectie, maar ook met de teamleider en de roostermakers.
- Blijf positief als je hobbels tegenkomt, want er is altijd een oplossing. Vraag je leidinggevende om bij de inspectie te checken of oplossingen wettelijk zijn toegestaan.
- Geef de leerlingen vertrouwen en verantwoordelijkheid.

MAATWERK VRAAGT OM BETERE SAMENWERKING

Wij focussen bij onze kinderen, ouders en docenten juist minder op eliminatie van eventueel belemmerende omstandigheden, maar willen juist denken in kansen. Alle kinderen hebben recht op maatwerk, omdat iedere leerling op ieder niveau een talent heeft waarin kansen liggen verscholen. Wij willen als school alleen nog maar denken in mogelijkheden en deze ook versnellen met zogenaamde kansversnellers. Voor mij als schoolleider vergt dat enorme uitdagingen met bijbehorende voorwaarden die onontbeerlijk zijn voor maatwerk van de bovenste plank.

Vele scholen bieden maatwerktrajecten aan, maar vaak niet voor alle leerlingen. De kunst is om je onderwijs zo te flexibiliseren dat maatwerk voor iedereen mogelijk is. Nou, dat vergt aardig wat van alle partijen. Ook van schoolleiders.

RUIMTE EN SAMENWERKING

Natuurlijk is talentontwikkeling belangrijk voor zowel onze leerling als onze medewerker. We zullen immers meer rekening moeten houden met de leerbehoeften van het individu en ons niet meer alleen kunnen spiegelen in de gemiddelde resultaten van de groep of van de klas. Wat vooral belangrijk is, is dat je samen met je docenten een visie ontwikkelt die betekenis geeft aan maatwerk. Maatwerk definiëren we als het afstemmen van het onderwijs op de capaciteiten en leerbehoeften van de leerling. Maar hoe geeft de school hier vorm aan?

SAMENWERKING

Maak het concreet. Maatwerk wordt vaak nog gezien als een individueel traject, terwijl scholen die maatwerk

bieden, juist veel aandacht geven aan het sociale aspect, de maatschappelijke toerusting en de vormende kant van leerlingen. Aanbodgericht maatwerk gaat over wat onze school te bieden heeft en dat vraagt ook om onderlinge samenwerking tussen scholen. Meer maatwerk vereist simpelweg betere samenwerking. Eén school kan niet alles alleen en zal dus moeten samenwerken met andere scholen en zeer zeker ook met het bedrijfsleven.

WETTELIJKE INSPECTIEKADERS

De inspectie denkt mee in dit proces, zit met scholen aan tafel om belemmerende factoren op te halen en na te denken over hoe het beter kan. Er komt dus meer ruimte voor maatwerk en daarom is het zo belangrijk dat we van en met elkaar leren. Daarbij dient gezegd te worden dat de betekenis van maatwerk ook duidelijk moet zijn voor de docent. Docenten moeten differentiëren, maar ook krijgen ze veel meer een coachende rol. Er wordt dus veel aandacht geschonken aan ict- en coachingsvaardigheden van docenten. De schoolleider moet uiteraard ruimte creëren zodat docenten die vaardigheden kunnen ontwikkelen.

MEER EIGENAARSCHAP

Vraaggericht maatwerk vraagt om flexibiliteit binnen de organisatie en meer eigenaarschap. Dat kan alleen maar gezamenlijk. Iedereen moet deze visie dragen en ondersteunen, en dat betekent dat onderwijskundige doelen gekoppeld moeten worden aan personeelsbeleid. Ruimte voor ontwikkeling zorgt voor talenten van medewerkers. Maatwerk dus ook voor docenten, want zo verhoog je de professionele leercultuur. Dit zorgt voor succesvolle vervolgstappen. We hebben de kans en ruimte om het taakbeleid aan te passen op onze onderwijskundige doelen. Samen met je docenten kun je opnieuw invulling geven aan je onderwijsprogramma. Dit doet een beroep op ons allemaal: we moeten nadenken over wat we willen behouden en naar mogelijkheden zoeken die passen bij de behoeften van de leerling.

Echt maatwerk vraagt om een nieuwe organisatie en een nieuwe houding van medewerkers. Daar hoort ook gedeeld leiderschap bij en daar staat deze campusdirecteur dan ook helemaal voor open. Alles voor geprofessionaliseerd onderwijs.

Iedje Heere

Campusdirecteur Den Hulster, Venlo

ZUIDERLICHT AMSTERDAM

“Maatwerk biedt de kans om goed inzicht te krijgen in de talenten van de leerlingen.”

Aantal leerlingen pilot: 200 leerlingen **Afdelingen pilot:** Onderbouw vmbo basis, kader en tl **Maatwerkvormen:** Opstromen • Extra vakken volgen • Masterclass kunst • Versnellen en eventuele andere wensen in de praktijk brengen, zoals: “Ik wil zelf eens lesgeven!”

Contactpersoon: Sharon Boughanem, teamleider onderbouw, S.boughanem@zuiderlicht.org

STEDELIJK ZUTPHEN

“Je kunt niet alles zelf regelen en je moet dat ook niet willen. Leg het initiatief bij de leerling neer!”

Aantal leerlingen pilot: 105 leerlingen **Afdelingen pilot:** Havo/vwo **Maatwerkvormen:** Versnellen • Vakken volgen op hoger niveau • Extra vakken • Verdiepen • Activiteiten buiten school • Aangepast rooster (leerling mag alles aanvragen)

Contactpersoon: Ina Frömmert, teamleider lyceum bovenbouw en docent Duits, i.frommert@hetstedelijkzutphen.nl

CARMEL DENEKAMP

“We hadden een plan voor de pilot, we hebben dat uitgevoerd, maar ook weer teruggedraaid. Omdat we merkten dat het niet bij ons paste: het moet ook maatwerk zijn voor de docenten.”

Aantal leerlingen pilot: 4 klassen, ongeveer 100 leerlingen

Afdelingen pilot: Vmbo-kt en havo/vwo leerlingen in

leerjaar 1 **Maatwerkvormen:** Naast individueel maatwerk dat binnen een klas aan leerlingen wordt geboden in de vorm van eigen programma's, hebben we de mogelijkheid gecreëerd waarbij de leerlingen klasoverstijgend konden werken op een niveau dat bij hen past.

Contactpersoon: Monique van Uden, adjunct-directeur, m.vanuden@twentscarmelcollege.nl

STERREN COLLEGE HAARLEM

“Op mijn vorige school stroomden we al op, deden we al extra vakken. Mede door de pilot hebben we onze docenten ook hier op school aan de slag gekregen om leerlingen op die manier op een hoger niveau te krijgen.”

Aantal leerlingen pilot: meer dan 100 **Afdelingen pilot:**

Alle afdelingen BL – KL en GL/TL **Maatwerkvormen:**

Opstromen • Vakken volgen op hoger niveau • Extra vakken volgen • Stapelen

Contactpersoon: Wim Huiberts, directeur Sterren College, w.huiberts@sterrencollegehaarlem.nl

A close-up portrait of a middle-aged man with curly, graying hair and black-rimmed glasses. He is wearing a white shirt with small dark spots and a dark blue suit jacket. He has a slight smile and is looking towards the camera. The background is blurred. A red diagonal graphic element is visible in the bottom right corner.

“Leg je oor te luister bij collega’s van scholen die hebben meegedaan aan de pilot.”

“MAATWERK BRENGT DENKWERK MET ZICH MEE”

Maatwerk is inmiddels behoorlijk populair op het Sterren College, vertelt Wim Huiberts, directeur van deze vmbo-school in Haarlem. Het aantal leerlingen dat kiest voor een vorm van maatwerk neemt toe. Het Sterren College streeft uiteindelijk naar een vraaggerichte aanpak, zodat elke leerling zijn eigen leerroute kan samenstellen, maar om daar naartoe te kunnen groeien, koos de school in de pilot ‘Recht op Maatwerk’ in eerste instantie voor het aanbodgerichte scenario.

Dat aanbod is behoorlijk breed: leerlingen kunnen stapelen, één of meer vakken op een hoger niveau volgen en afsluiten, ze kunnen extra theorievakken volgen, en in de onderbouw kunnen leerlingen verschillende praktijkvakken kiezen, en zo hun eigen praktijkroute samenstellen. Ook is er een sportklas voor leerlingen die op dat gebied talentvol zijn. Huiberts: “We gebruiken maatwerk als vliegwiel om binnen de school meer aandacht te besteden aan de talenten van leerlingen en om leerlingen meer uit te dagen.”

DENKWERK

Dat klinkt eenvoudiger dan het is, weet Huiberts inmiddels. Want het vergt heel wat om het maatwerk voor elke leerling op een goede manier te organiseren. “Dat kost meer denkwerk dan ik van tevoren had verwacht”, zegt hij. “Je komt organisatorische hobbels tegen, die op zich allemaal zijn op te lossen, maar waarover je wel goed moet nadenken, ook omdat je alle leerlingen dezelfde kansen wilt geven. En als je dan iets hebt opgelost, word je vervolgens vaak weer met iets anders geconfronteerd waar je nog niet goed over hebt nagedacht. Dat is natuurlijk niet vreemd, want dat is tekenend voor iets dat nog volop in ontwikkeling is.” Huiberts geeft een voorbeeld: “Stapelen lijkt misschien eenvoudig, maar voor de praktijkvakken is dat echt niet zomaar een abc’tje. Want je moet daar in het derde leerjaar al op anticiperen: als deze leerling wil gaan stapelen, dan

moeten we de praktijkvakken deels nu al op een hoger niveau gaan aanbieden, omdat je anders niet uitkomt met de programmering. En dat heeft vervolgens ook weer consequenties voor het rooster. Je moet dat dus met alle geledingen binnen de school heel goed communiceren.”

ZORGVULDIG REGISTREREN

En dat is dan ook een belangrijk onderdeel van de rol van de schoolleider bij maatwerk: het overleg met alle geledingen binnen de school voeren, arrangeren en faciliteren. “Het is mijn rol om overleg te organiseren, na te vragen of we alles nog goed in de gaten hebben, en of alle systemen adequaat met elkaar communiceren. Je moet het in het managementteam agenderen, op teamleidersniveau bespreken, maar je moet bijvoorbeeld ook heel goed afstemmen met degene die de structuren bouwt in het leerlingvolgsysteem en Magister. Want voor het berekenen van het eindexamenresultaat is het van wezenlijk belang dat overal heel nauwkeurig wordt geregistreerd en ingevoerd wat een individuele leerling precies heeft gedaan. Dat heeft immers gevolgen voor het PTA en uiteindelijk voor het diploma dat de leerling krijgt. Je wilt natuurlijk niet dat een basisleerling per ongeluk een kaderdiploma krijgt, doordat iemand in Magister een vinkje verkeerd heeft neergezet.”

Om zulke fouten te voorkomen, is het belangrijk dat hierover in de school duidelijke afspraken en procedures zijn. “Gedurende het schooljaar zijn mentoren, teamleiders en afdelingscoördinatoren er verantwoordelijk voor dat heel precies wordt bijgehouden wat leerlingen aan maatwerk doen”, zegt Huiberts. “Daarnaast komt maandelijks de examencommissie bij elkaar om te bespreken hoe alles verloopt en of er zorgen zijn. En tot slot is er de vaststellingscommissie die in juni de cijferlijsten van alle leerlingen kritisch bekijkt.”

JAARTJE EXTRA

Natuurlijk worden de keuzes die Huiberts als schoolleider maakt, bepaald door de vraag of het maatwerk betaalbaar,

haalbaar en uitvoerbaar is. Maar daarnaast worden zijn keuzes vooral gedreven door onderwijsinhoudelijke en pedagogische motieven. “De keuze om leerlingen de mogelijkheid te geven om te stapelen en dus een jaar extra op school te blijven, is heel belangrijk voor de laatbloeiers en voor leerlingen die wat meer tijd nodig hebben om de stap naar het mbo te maken. Je ziet dat veel leerlingen in dat vijfde jaar een enorme ontwikkeling doormaken. Ze ontwikkelen zich echt van vmbo-leerling tot mbo-student. Ik geloof er heilig in dat leerlingen vaak meer kunnen dan we denken. Sommige leerlingen hebben daarvoor gewoon een jaartje extra nodig. Ik vind het geweldig dat we dat onze leerlingen kunnen aanbieden.”

Een andere keuze die Huiberts in dit kader heeft gemaakt is de invoering van de zogenoemde ‘beroepsgerichte mavo’, een leerroute die leidt tot twee diploma’s: een GL- en een TL-diploma. “GL/TL-leerlingen kunnen, naast een praktijkprogramma, een extra theorievak volgen, dus zes in totaal, en halen dan twee diploma’s. Het afgelopen jaar heeft de helft van de GL/TL-leerlingen – het waren er twaalf – dat met succes gedaan. Ik vind dit een mooie vorm van maatwerk, die leerlingen extra uitdaging biedt.”

BEREN

Als het aan Huiberts ligt, zal zijn school het maatwerk gaandeweg steeds verder uitbreiden, en kunnen leerlingen in de toekomst hun eigen leerroute samenstellen. Maar hij ziet daarbij nog wel wat beren op de weg, vooral op het gebied van de wet- en regelgeving. In een bijeenkomst van deelnemers aan de pilot ‘Recht op Maatwerk’ en de contactinspecteur van de inspectie, bleek dat er nog heel wat is op te lossen, vertelt Huiberts. “Zo lijken er verschillen te zijn tussen de regelgeving voor het vmbo enerzijds en de andere onderwijstypen anderzijds. Bijvoorbeeld: als een vwo-leerling een vak afrondt in 5 vwo, overgaat naar 6 vwo en vervolgens zakt, dan mag dat resultaat blijven staan. Maar als een vmbo-leerling een vak in een beroepsgericht programma eerder afrondt, is dat niet zo. Als die leerling zakt, vervallen alle resultaten van het vervroegde examen. Dat lijkt toch echt op rechtsongelijkheid. Wij zijn daarover als vmbo-directeuren erg verbaasd en zullen over dit soort regelgeving zeker in gesprek gaan met het ministerie.”

DO’S EN DON’TS

Al met al heeft de pilot ‘Recht op Maatwerk’ veel opgeleverd, vindt Huiberts. Voor schoolleiders van scholen die met maatwerk willen beginnen, heeft hij dan ook één belangrijke tip: “Leg je oor te luister bij collega’s van scholen die hebben meegedaan aan de pilot. Die hebben allemaal ervaringen opgedaan die do’s en don’ts hebben opgeleverd. Er hebben, verspreid over het land, dertig scholen aan de pilot meegedaan, dus er zit er altijd wel een bij jou in de buurt. Zoek zo’n school op!”

INSPECTIEMAATWERK

Onlangs was ik in Haarlem. Ik was daar om met een aantal scholen te spreken over wat je als school kunt doen om leerlingen zo veel mogelijk op maat te bedienen bij het doen van hun eindexamen. Een aantal vragen daarover was mij van tevoren doorgespeeld en ik merkte dat het niet zo eenvoudig was deze zonder meer, uit de losse pols, te beantwoorden. Voor ik het weet namelijk, geef ik een antwoord dat net niet geheel juist is, en zo’n foutje kan dan een leerling zijn of haar diploma kosten.

Daarom had ik een aantal vragen die in Haarlem aan de orde zou komen van tevoren voor advies doorgestuurd naar het Examenloket. Binnen een dag had ik antwoord: zeer accuraat verwoord, inclusief verwijzingen naar de desbetreffende wetsartikelen.

Gewapend met uitgebreide en goed onderbouwde antwoorden, hadden we vervolgens een mooi gesprek over maatwerk, over hoe leerlingen door het examen geleid kunnen worden op een manier die past bij hun kunnen en kennen. Wat de scholen en mij opviel is dat er binnen de kaders van de wet meer kan en mag dan je zo in eerste instantie denkt. Er is soms meer mogelijk dan scholen beseffen. Zo rigide als wet en eindexamenbesluit lijken, zijn ze lang niet altijd.

Het kost wat, maar dan heb je ook wat. Zo zie ik vanuit mijn perspectief de samenwerking met scholen op het gebied van maatwerk. In mijn agenda staan nog een paar afspraken zoals die in Haarlem: gesprekken met scholen over hoe we binnen de kaders van de wet leerlingen kunnen helpen examen te doen op een wijze die hun recht doet. Het is goed dat scholen zich daarvoor inspannen. De inspectie werkt graag met deze scholen samen om dit te realiseren.

Anne Bergsma

Inspecteur voortgezet onderwijs

EEN GROEIGERICHTE MINDSET OM MAATWERK TE ORGANISEREN

“De ene verandering legt altijd de grondslag voor de verandering die erop volgt.” Deze filosofische uitspraak van Machiavelli spreekt mij als schoolleider erg aan. Zo’n verandering is bijvoorbeeld de organisatie van maatwerk op het Wellantcollege in Gouda. Hoe kun je als schoolleider, samen met docenten, het onderwijs zo inrichten dat leerlingen een persoonlijke leerroute kunnen volgen binnen de AVO-vakken? Dit vergt een andere manier van denken en werken.

In theorie is maatwerk zo uitgedacht en een nobel streven, maar de praktijk is weerbarstig. Docenten die al jaren werken met een vast rooster en met een methode, houden vast aan een statische mindset. Terwijl je bij een verandering juist docenten nodig hebt met een mindset die is gericht op groei (Dweck).

Als schoolleider is het zaak die mindset en passie te zien bij docenten en van daaruit veranderingen te bewerkstelligen door hen vertrouwen en eigenaarschap te geven. Wij zijn met maatwerk gestart bij het vak rekenen. De visie op het vak en de digitale methode maakten het mogelijk leerlingen uit te dagen en hogere doelen te stellen, bijvoorbeeld om het vak af te ronden op niveau 3F in plaats van 2F. Daarna werd maatwerk ook mogelijk bij het vak Engels. De vakgroep was ervan overtuigd – gebaseerd op data – dat een aantal leerlingen op een hoger niveau uitgedaagd kon worden. Zij wilden die extra inspanning samen met de leerlingen leveren. Later

hebben wij maatwerk bij de AVO-vakken ingebed in het locatie- en vakwerkplan. Onze visie op onderwijs is hierdoor veranderd. Door te starten met een kleine groep docenten, is een vliegwieleffect ontstaan bij de andere AVO-vakken. De digitale methodes maken het makkelijker om leerlingen op een hoger niveau te laten werken. Docenten ontvangen in hun normjaartaak taakuren om leerlingen bijvoorbeeld buiten het reguliere lesuur te begeleiden. Dit geldt met name voor de leerlingen die een extra vak volgen.

Het determinatie- en overgangsprotocol is aangepast. Hierin zijn bijvoorbeeld de criteria en evaluatie van het maatwerktraject beschreven. Ouders ontvangen een brief als leerlingen in aanmerking komen voor maatwerk of als maatwerk is goedgekeurd. Dit wordt tevens geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

De docenten bezoeken jaarlijks een school waar men werkt met een vorm van gepersonaliseerd leren. Op

een later moment presenteren zij de doelen en opbrengsten van die dag aan elkaar. Dit heeft er het afgelopen schooljaar toe geleid dat onze locatie niet meer werkt met mentoren, maar met coaches. Iedere coach heeft maximaal vijftien leerlingen die hij/zij maandelijks spreekt over het maatwerk, LOB en persoonlijke leer- of ontwikkeldoelen. De leerling presenteert drie keer per jaar zijn ontwikkelingen aan de coach en de ouders.

Vanuit vakgroepen en coaches rijst de vraag op hoe wij het aanbod van lessen flexibeler kunnen maken. Niet iedere leerling heeft bijvoorbeeld vier lessen Nederlands in de week nodig. Wat voor visie, mindset, structuur, faciliteiten en voorzieningen passen daar bijvoorbeeld bij? Zo zie je maar. De ene verandering legt de grondslag voor de verandering die daarop volgt.

Claudia Janssen
MA, schoolleider
Wellantcollege vmbo Gouda

RAVELIJN STEENBERGEN

“Door de pilot is het maatwerkproces bij ons op school in een stroomversnelling gekomen. Van een enkele leerling die vervroegd examen deed naar heel veel leerlingen, over alle leerwegen verspreid.”

Aantal leerlingen pilot: 50 en nu snel oplopend **Afdelingen pilot:** Basis/kader/mavo **Maatwerkvormen:** Extra vakken-vak op hoger niveau • Meer beschikbare tijd voor zwakkere vakken door minder tijd te gebruiken voor vakken waar de leerling goed in is • Doorstroomafspraken met mbo • Planning betere afstemming doorstroom naar havo

Contactpersoon: Marcel van Loo, rector, m.loo@sgboz.nl

MONTESSORI COLLEGE ARNHEM

“Wij hebben ontdekt dat als je een stap extra wilt zetten, het curriculum daar ruimte voor biedt. En dat de schoolleiding best mag zeggen: jongens, hier zijn de sleutels van de tent, wij zorgen voor het salaris en meer niet.”

Aantal leerlingen pilot: 20 **Afdelingen pilot:** Mavo & havo **Maatwerkvormen:** Vakken op een hoger niveau • Leerroute op een hoger niveau • Gedifferentieerd rooster

Contactpersoon: Rogier Spanjers, maatwerkcoördinator, r.spanjers@montessoriarnhem.nl

CITADEL COLLEGE NIJMEGEN

“Het onderwerp kwam niet uit de lucht vallen, maar als je regelmatig over deze materie met elkaar spart, krijg je een goede focus en zie je de verschillen tussen de scholen: ook dat is maatwerk.”

Aantal leerlingen pilot: 15% van de leerlingen

Afdelingen pilot: Alle afdelingen

Maatwerkvormen: Sterprojecten • Versneld en verrijkt vwo • Actief burgerschap (GSA, uitwisselingen, reizen, leerlingenraad) • Pre-University College • Masterclasses Radboud Universiteit • Olympiades • Meesterproef • Versterkt talenonderwijs • Vervroegd examen • Formatief toetsen • Toets maken op eigen gekozen moment • Extra vak(ken) • Vak afsluiten op een hoger niveau • Vak buiten curriculum • Veel ruimte voor eigen LOB, keuzes in leerstofaanbod

Contactpersoon: Anne-Marie Boers-Müller, afdelingsleider vwo bovenbouw en ECHA Specialist in Gifted Education, a.boers-muller@citadelcollege.nl

O.R.S. LEK EN LINGE CULEMBORG

“Leerlingen weten nu allemaal dat ze maatwerk, bijvoorbeeld in de vorm van versneld of op een hoger niveau examens, kunnen doen. Wat ik zelf mooi vind, is dat ik zie dat docenten ook positief tegenover maatwerk staan.”

Aantal leerlingen pilot: meer dan 100

Afdelingen pilot: Vmbo t/m (t)vwo

Maatwerkvormen: Volgen van een of meer vakken op een hoger niveau • Een of meer vakken versneld afronden • Een of meerdere vakken extra afronden • Gespreid examen doen • Extra curriculaire programma volgen onder schooltijd • Maatwerk gezondheid

Contactpersoon: Sanne Spijker, teamleider bovenbouw (t)vwo, spi@lekenlinge.nl

“JE MOET NIET ALLES WILLEN REGELEN”

Wat komt er in organisatorisch opzicht allemaal kijken bij vraaggericht maatwerk? We vragen het aan Ina Frömmert, lerares Duits/teamleider lyceum bovenbouw van de mavo/havo/vwo-locatie van Het Stedelijk in Zutphen, die het maatwerk op deze locatie aanstuurt. Hoe heeft deze school het maatwerk georganiseerd? En welke organisatorische hobbels dienen zich zoal aan? “Er is ontzettend veel mogelijk, maar er is wel tijd, aandacht en flexibiliteit voor nodig.”

WAAROM HEBBEN JULLIE GEKOZEN VOOR HET VRAAGGERICHTE SCENARIO?

“Omdat vraaggestuurd onderwijs goed aansluit bij onze onderwijskundige koers. We zijn een Daltonschool, dus leerlingen zijn gewend aan een grote mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Ook zijn we een Begaafdheidsprofiel school, dus alles past bij elkaar. De stap

om vraaggericht maatwerk in te voeren was daardoor voor onze school misschien wat kleiner dan voor de gemiddelde school.”

WAT ZIJN DE MEEST VOORKOMENDE MAATWERKWENSEN VAN LEERLINGEN?

“Dat is heel divers. In principe kunnen leerlingen helemaal zelf bedenken wat zij willen, maar de meest voorkomende vormen van maatwerk zijn versnellen en vakken volgen op een hoger niveau. Daarnaast zijn er leerlingen die een extra vak volgen en die leerstof verdiepen. Maar ook komen leerlingen met voorstellen voor buitenschools leren. Zo was er bijvoorbeeld een leerling die gedurende twee maanden één dag in de week stage wilde lopen bij een kinderdagverblijf. We nemen elke vraag serieus, wat overigens niet wil zeggen dat we nooit een verzoek afwijzen. We kijken heel goed naar de betreffende leerling: waarom wil je dit? Is het haalbaar? En wat is de waarde hiervan voor jou? Wat passend is voor de één, hoeft niet goed te zijn voor de ander.”

WAT VRAAGT VRAAGGERICHT MAATWERK VAN DE ORGANISATIE?

“In de eerste plaats flexibiliteit. Flexibiliteit van de leerling, ouders, docenten, roostermakers, leidinggevend, iedereen die erbij is betrokken. Want hoe goed je alles ook organiseert,

er doen zich altijd dingen voor die je niet kunt voorkomen, bijvoorbeeld dubbelingen in het rooster van een leerling of toetsen die tegelijkertijd gepland staan. Dan moet je dat samen met de betrokkenen oplossen en dat vereist flexibiliteit. Je moet niet alles willen regelen. Daarnaast is het heel belangrijk dat er een duidelijke maatwerkprocedure is, zodat iedereen weet hoe het werkt en wie wat doet. Bij ons maakt elke leerling die een maatwerktraject wil volgen, daarvoor een plan van aanpak in overleg met de betreffende vakdocent(en), zijn coach en zijn ouders. Dat plan wordt ter accordering voorgelegd aan de coördinator maatwerk van de betreffende locatie. Die beoordeelt of het plan haalbaar is, raadpleegt zo nodig anderen, bijvoorbeeld een vakdocent of decaan, en neemt het besluit.

Een ander zeer essentieel punt is dat de individuele begeleiding van de leerling goed is geregeld. Wij werken met opgeleide coaches die maximaal 15 leerlingen onder hun hoede hebben. De coach heeft elke drie weken, op een vast ingeroosterd uur, een één-op-één gesprek met zijn leerlingen. De rol van de coach is heel belangrijk. Maatwerk kan niet zonder coaching.

Ook moet je goed nadenken over de aansturing. Wij hebben ervoor gekozen om de coördinatie van maatwerk en het verwerken van de maatwerkverzoeken neer te leggen bij docenten, de zogenoemde maatwerkcoördinatoren. Dat versterkt het draagvlak onder docenten. Die nemen nu eenmaal gemakkelijker iets aan van een collega dan van een leidinggevende. Draagvlak onder docenten is onontbeerlijk, omdat hun medewerking onmisbaar is. Ze moeten bijvoorbeeld zorgen voor doorlopende leerlijnen voor de versnellers, en ze moeten contact onderhouden met collega's als leerlingen een vak op een hoger niveau volgen. Daarom moet je als organisatie echt investeren in het draagvlak onder docenten. Wij hebben dat onder meer gedaan door docenten veel invloed te geven op de manier waarop we maatwerk in onze school vormgeven.”

KUN JE VOORBEEDEN GEVEN VAN ORGANISATORISCHE PROBLEMEN DIE JULLIE TEGENKOMEN? EN VOORAL: HOE JULLIE DIE HEBBEN OPGELOST?

“Ik noemde al eerder dat je niet kunt voorkomen dat er dubbelingen ontstaan in het rooster van leerlingen; er worden op hetzelfde uur twee lessen gegeven die de leerling zou moeten volgen. De leerling bepaalt dan, in overleg met zijn coach en zijn ouders, welke les hij volgt en welke les hij laat schieten. Op zich is dat prima, maar er ontstaat daardoor wel een verzuimgevoelige situatie. Docenten hebben immers niet het individuele rooster van alle leerlingen in hun hoofd en de verzuimcoördinator heeft geen goed overzicht. Wij hebben dat opgelost door de coaches de keuzes van hun leerlingen te laten vastleggen in SOM Today. Dus als een leerling een

afwijkend rooster heeft, vermeldt de coach dat direct in het individuele rooster van de leerling in SOM. Dat voorkomt onduidelijkheid en verzuim, want de verzuimcoördinator kan zien dat de leerling bij les b zit en niet bij les a.

Waar we in de bovenbouw tegenaan lopen, is dat het versneld doorlopen van vakken ertoe kan leiden dat de vakdocent meerdere versies moet maken van de PTA-toets, als leerlingen de toetsen moeten herkansen. Als leerlingen alle vakken kunnen herkansen, wordt de last van de docent behoorlijk verzwaaard. Om dat te voorkomen hebben wij de regel dat een leerling zijn versnelvakken in de bovenbouw in principe niet mag herkansen. Alleen als je meer dan de helft van je vakken versnelt, mag je kiezen of je de versnelvakken of de reguliere vakken wilt herkansen.

“Eigenlijk zijn alle organisatorische hobbels die je tegenkomt wel op te lossen.”

En dan lopen we bij leerlingen die vakken op een hoger niveau afsluiten soms ook tegen een heel praktisch probleem aan: bij het centraal schriftelijk eindexamen vallen er twee examens, van bijvoorbeeld een havo- en een vwo-vak, op hetzelfde moment. Eerst lieten wij die leerlingen in quarantaine achteraf het vwo-examen doen, maar er was het afgelopen jaar een leerling die het examen graag vooraf wilde doen. Onze examensecretaris heeft daarvoor toestemming gevraagd en gekregen van de inspectie.

Eigenlijk zijn alle hobbels die je tegenkomt wel op te lossen. En wat ons helpt: wij hebben voor maatwerk een contactinspecteur van de inspectie toegewezen gekregen. Het is heel prettig dat er iemand die goed thuis is in de regelgeving, meedenkt en naar oplossingen zoekt.

HEB JE NOG MEER ORGANISATORISCHE TIPS?

“Dat het heel belangrijk is om alles goed vast te leggen en te administreren. Wij hebben die taak belegd bij een administratief medewerker. De maatwerkcoördinator stuurt de goedgekeurde maatwerk aanvragen door naar de administratie, die ze verwerkt in SOM. Daarnaast zet de coach aan het einde van het schooljaar een korte notitie in SOM wat de stand van zaken is van de leerling. Het is belangrijk dat het voor alle betrokkenen heel duidelijk is welke leerling wat doet.”

OSG WEST-FRIESLAND HOORN

“Je pikt dingen op van andere scholen. Bijvoorbeeld over het PTA: dat hoef je niet voor elke leerling apart op te stellen, je kunt ook iets algemeen in het examenreglement zetten.”

Aantal leerlingen pilot: 20. Daarnaast nog een groot aantal leerlingen die extra vakken volgen
Afdelingen pilot: Havo en vwo
Maatwerkvormen: Speciale PTA's en toetsen • Extra begeleiding door docenten • Gedeeltelijk loslaten van lesrooster • Lessen volgen op andere school of leerlingen van andere school bij ons

Contactpersoon: Dick de Groot, d.degroot@atlascollege.nl

KATHOLIEKE SCHOLENGEMEENSCHAP HOOFDDORP

“Wat dit voor ons opgeleverd heeft? Blij en gemotiveerde leerlingen. Blij omdat ze de mogelijkheid krijgen om iets extra's van zichzelf te laten zien door eerder examen te doen. Dat kon drie jaar geleden nog niet.”

Aantal leerlingen pilot: 25 leerlingen in 3 vakken
Afdelingen pilot: Alle afdelingen (mavo-havo, vwo)
Maatwerkvormen: Bevlogen docenten gezocht die zich ontfermen over de leerlingen en het programma • Aangepast PTA's gestandaardiseerd, zodat dubbelingen in het programma worden vermeden

Contactpersoon: Roy Scheffer, teamleider mavo bovenbouw, r.scheffer@kshcollege.nl

BEEKDAL LYCEUM ARNHEM

“Maatwerk biedt meer dan alleen een vak op een hoger niveau: het geeft een leerling ook meer verantwoordelijkheid, en dat vinden ze fijn. Het is een combinatie van kennis en vaardigheden.”

Aantal leerlingen pilot: 84 **Afdelingen pilot:** Havo & vwo **Maatwerkvormen:** Extra vak • Versneld examen • Q-hogeschool • Vak op een hoger niveau

Contactpersoon: Patricia Leenders, maatwerkcoördinator, p.leenders@beekdallyceum.nl

NEWMAN COLLEGE BREDA

“Leerlingen keuzes bieden en verantwoordelijkheid geven, vraagt om maatwerk van de schoolorganisatie.”

Aantal leerlingen pilot: 40 **Afdelingen pilot:** Bovenbouw mavo, havo en vwo **Maatwerkvormen:** Verbreden • Versnellen • Verdiepen

Contactpersoon: Annet Hersmis-van Schijndel, afdelingsleider vwo, ahersmis@newmancollege.nl

BELEIDSWIJS

‘Een vmbo-leerling heeft versneld een vak afgesloten en wil nu dat vak ook op havo niveau afsluiten. Maar dat mag niet! Hoe kan dat?’

“Of je nu leraar, onderwijsbestuurder, ouder of schoolleider bent, iedereen merkt dat er in het onderwijs aan de ene kant een heleboel moet, en aan de andere veel niet kan of mag.” Dat schreef Edith Hooge enkele maanden geleden in een column in NRC (19 sept 2018). Ze zei er achteraan dat ook beleidsmakers zich het hoofd breken over al die regels. In de pilot ‘Recht op Maatwerk’ hebben al deze groepen zich gezamenlijk druk gemaakt over regels die belemmerend werken bij de invoering van maatwerk in de school.

Deelnemers uit de scholen hebben op basis van hun ervaring haarfijn uitgelegd dat leerlingen tekort gedaan wordt als niet zij, maar de regels centraal staan. Het gesprek hierover leidde tot inzicht in de bedoeling en het nut van regels, vaak ook tot wederzijds begrip.

Regels zijn met de beste bedoelingen ontstaan, gegroeid, gewijzigd of aangevuld. Regels knellen, maar bieden leerlingen ook bescherming.

Een van de doelstellingen van de pilot was inzicht te krijgen in de regelgeving en de gevolgen te onderzoeken van ‘het Recht op Maatwerk’. Edith Hooge heeft er een term voor: beleidswijs. Zij zegt dat je beleidswijs moet leren acteren. Om je ruimte te kunnen pakken, is het belangrijk dat je goed op de hoogte bent van de regels, en daar – soms ook een beetje ongehoorzaam als het moet – naar te handelen.

Mijn conclusie is dat we – scholen, inspectie, ministerie en VO-raad – allemaal beleidswijzer zijn geworden. We hebben inzicht in wat kan, we weten wat niet mag, zijn soms een beetje ongehoorzaam en vooral: we ervaren allemaal de urgentie om de regels te verruimen. Ik vind dat een enorme winst.

Annemiek Staarman
Beleidsmedewerker VO-raad

DOMINICUS COLLEGE NIJMEGEN

“Onze ambitie hebben we bijgesteld van alleen flexibele examinering naar het omgooien van het curriculum: we gaan 20 procent van ons onderwijs als maatwerk aanbieden. Vanaf leerjaar 1.”

Aantal leerlingen pilot: 12 leerlingen in 2017-2018

Afdelingen pilot: havo en vwo **Maatwerkvormen:**

Mogelijkheid tot versneld examen in een of meerder vakken in het voorexamenjaar • Mogelijkheid tot afsluiten van een of meerdere vakken op hoger niveau • Doen van examen in een vak dat we niet aanbieden op onze eigen school (b.v. Spaans, Chinees)

Contactpersoon: Menno Bartlema, rector, menno.bartlema@dominicuscollege.nl

GYMNASIUM APELDOORN

“Sinds de pilot hebben we meer ruimte gecreëerd en daar waar nodig voor specifieke leerlingen geschrapt in de lestijd. We merken dat de motivatie van deze leerlingen terugkomt, dat is voor mij het mooiste.”

Aantal leerlingen pilot: Ruim 150 (= versnellen + extra vak)

Afdelingen pilot: Leerlingen uit alle jaren zijn betrokken bij de pilot. Maatwerk op het gebied van examens vindt plaats in 4,5 en 6

Maatwerkvormen: Versnellen • Vak volgen op een andere locatie (vak wordt niet op onze locatie aangeboden) • Extra vak

Contactpersoon: Liesbeth Meijer, waarnemend rector, L.Meijer@gymnasium-apeldoorn.nl

Magazine Maatwerk is een uitgave van de VO-raad, vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs.

Tekst	Interviews: Tekstbureau Elise Schouten Verslag slotbijeenkomst: Jacques Poell
Vormgeving	BUREAUBAS
Druk	Drukproef
Fotografie	Ewouter.com
Productie	Rosenmullers Communicatie & Organisatie

VO-raad

Aidadreef 4
3561 GE Utrecht
www.vo-raad.nl
©VO-raad 2019, Utrecht